

Scenariusz lekcji języka polskiego
opracowany na podstawie podręcznika „Pamiętajcie o ogrodach...”. Część 1.
(cykl tematyczny: „Tendencje w kulturze europejskiej XVII wieku”)

**Temat: Między konwencją a rzeczywistością – Miguel Cervantes
„Don Kichot”**

Czas: 3 godziny lekcyjne (R), sala szkolna

Wstęp

Lekcja przeznaczona jest dla uczniów I klasy liceum ogólnokształcącego o rozszerzonym poziomie kształcenia literackiego. W programie szkół ponadgimnazjalnych niewiele miejsca poświęca się dziełom kultury obcej, większą uwagę zwracając na utwory należące do kanonu literatury polskiej. Dzięki poznaniu dzieła Cervantesa uczniowie będą mogli pogłębić swoją znajomość epoki, a także zapoznać się z utworem jednego z najwybitniejszych twórców dawnej literatury hiszpańskiej [XX-wieczna literatura iberoamerykańska stała się niezwykle popularna także w Polsce, warto więc by uczniowie mieli szansę poznać także starsze dokonania z tego kręgu kulturowego].

„Don Kichot” Cervantesa należy do tego typu tekstów kultury, które na stałe weszły w do kanonu i stanowią przedmiot licznych parafraz, aluzji i stylizacji, zarówno literackich, jak i malarskich czy filmowych. Dokładniejsze poznanie utworu Cervantesa ułatwi uczniom odczytywanie tych współczesnych nawiązań. Na przykładzie dzieła Cervantesa można także w bardzo przystępny sposób wytłumaczyć zjawisko „intertekstualności” i pojęcie plagiatu (który jest obecnie przedmiotem licznych dyskusji). Powieść Cervantesa ułatwia też zrozumienie przez uczniów ludzkiej psychiki (np. dwubiegunowości duszy, potrzeby eskapizmu, stanów obłędu itp.) – dyskusja o „Don Kichocie” może więc ułatwić rozmowy wychowawcze.

Cele lekcji:

- powtórzenie podstawowych wiadomości o romansie rycerskim;
- poznanie pojęć i wyrażen związanych z dziełem Cervantesa: donkiszot, donkiszoteria, walka z wiatrakami;
- doskonalenie umiejętności charakteryzowania postaci literackich;
- zapoznanie uczniów z dwoma archetypami: Don Kichota i Sanczo Pansy;
- kształcenie sprawności w przygotowywaniu referatów;
- nabywanie umiejętności analizowania tekstów wieloznacznych;
- zachęcanie do twórczości inscenizacyjnej;
- zetknięcie z wierszem współczesnym dla zilustrowania zjawiska nawiązań do tradycji literackiej.

Formy pracy uczniów:

- referat
- praca w grupach
- dyskusja
- inscenizacja
- tworzenie tabeli

Metody:

- podające: wykład nauczyciela, referat ucznia
- problemowe: metody dialogowe, zmodyfikowana pogadanka heurystyczna
- praktyczne: metody aktywizujące (m.in. inscenizacja, praca w grupach, tworzenie tabeli)

Pojęcia kluczowe:

romans rycerski, fikcja/rzeczywistość, konwencja, archetyp, donkiszot, donkiszoteria, walka z wiatrakami, eskapizm, szaleństwo, idealizm, pragmatyzm, racjonalizm, , intertekst, plagiat, falsyfikat

Tok lekcji

1. Krótki wykład nauczyciela przedstawiający postać Cervantesa i okoliczności powstania „Don Kichota”.

[np. Miguel Cervantes, jeden z najwybitniejszych pisarzy hiszpańskich, urodził się w 1547 roku w ubogiej rodzinie szlacheckiej. W wieku kilkunastu lat opuścił nagle kraj, by uniknąć kary za zadanie ran pewnemu szlachcicowi i zaciągnął się do wojska. Przez lata był żołnierzem floty hiszpańskiej i wślawił się w wielu bitwach. W końcu trafił w ręce tureckich korsarzy. Wartość Miguela de Cervantesa oszacowano na 500 dukatów i za tyle właśnie został wykupiony z niewoli przez swego przyjaciela. Po powrocie do Hiszpanii bynajmniej się nie ustatkował, więziono go jeszcze kilka razy. Pomysł napisania „Przygód przemyślnego szlachcica Don Kichota z La Manchy” przyszedł mu do głowy właśnie w więzieniu, w którym z nudów czytał modne wówczas opowieści rycerskie. Po ukazaniu się „Don Kichota” Cervantes stał się sławny. Niestety sława nie pociągnęła za sobą fortuny i w wieku sześćdziesięciu dziewięciu lat Cervantes zmarł w całkowitej biedzie. Pochowany został jak nędzarz – bez nagrobka i bez napisu.]

Ciekawostka: W dzisiejszej La Manchy znajduje się wiele pamiątek po pisarzu i bohaterach jego dzieła. W mieście Alcazar de San Juan (które podobnie jak jeszcze kilka hiszpańskich miejscowości utrzymuje, że w niej właśnie urodził się Cervantes) na głównym placu stoi pomnik Don Kichota i Sancho Pansy. Ulice miasteczka noszą nazwy postaci wymyślonych przez Cervantesa, a w leżącej nieopodal wiosce El Toboso turyści mogą odwiedzić dom ukochanej Don Kichota, Dulcynei. Kilkanaście kilometrów dalej w mieście Puerto Lapice jeden z zajazdów chlubi się, że to w nim właśnie oberżysta, wzięty przez Don Kichota za właściciela ogromnego zamku, pasował go na rycerza.

2. Referat ucznia – jeden z uczniów (wytypowany na poprzedniej lekcji) krótko przypomina cechy romansu rycerskiego (poetykę, charakterystycznych bohaterów, tematy)

Bohaterowie – postacie konwencjonalne i stereotypowe: dzielni i szlachetni rycerze oraz piękne, wytworne damy; charaktery schematyczne

Motyw podróży – głównym elementem fabuły jest wypełniona przygodami i pełna niebezpieczeństw wędrówka

Narrator – narrator jest wszechwiedzący, wszechobecny, jego głównym zadaniem jest zainteresowanie czytelników przygodami

Czytelnik – czytelnik jest odbiorcą tekstu, nie istnieje w świecie przedstawionym, z napięciem i bezrefleksyjnie śledzi przygody bohaterów

3. Komentarz nauczyciela do referatu: w przedmowie do „Don Kichota” Cervantes napisał, że jego celem było pogniębienie niedorzecznych powieści rycerskich, które w tamtych czasach cieszyły się niezwykłą popularnością. Przedmiotem parodii Cervantesa stał się głównie słynny romans „Amadis”.

4. Polecenie dla uczniów: Wskażcie w tekście Cervantesa elementy parodystyczne.

1. przygotowania do podróży
2. walka z wiatrakami
3. potyczka z zakonnikami itd.

5. Zainscenizowanie fragmentów dzieła – grupy uczniów prezentują wybrane przygody Don Kichota (np. pasowanie na rycerza, walkę z bułakami, teatr kukielkowy itp.)

[praca domowa zadana tydzień wcześniej – wybrani uczniowie dostali zadanie przeczytania fragmentów powieści innych niż zawarte w podręczniku]

6. Swobodna rozmowa z uczniami na temat pary głównych bohaterów: Don Kichota i Sancho Pansy (próba odnalezienia powodów decyzji wyruszenia w świat – pytanie z podręcznika, s. 365)

Don Kichot

1. chęć ratowania świata przed złem
2. pragnienie wskrzeszenia ideałów rycerskich
3. potrzeba uczynienia swego życia ciekawszym

Sanczo Pansa

1. chęć zarobienia pieniędzy
2. potrzeba obcowania z niezwykłym człowiekiem
3. pragnienie uzyskania zwierzchnictwa na wyspie

7. Stworzenie wspólnie z uczniami na tablicy tabeli ukazującej różnice między Don Kichotem a Sancho Pansą.

Don Kichot	Sancho Pansa
wysoki i chudy ascetyzm racjonalizm duchowość idealizm	niski i gruby zmysłowość intuicyjność cielesność pragmatyzm itd.

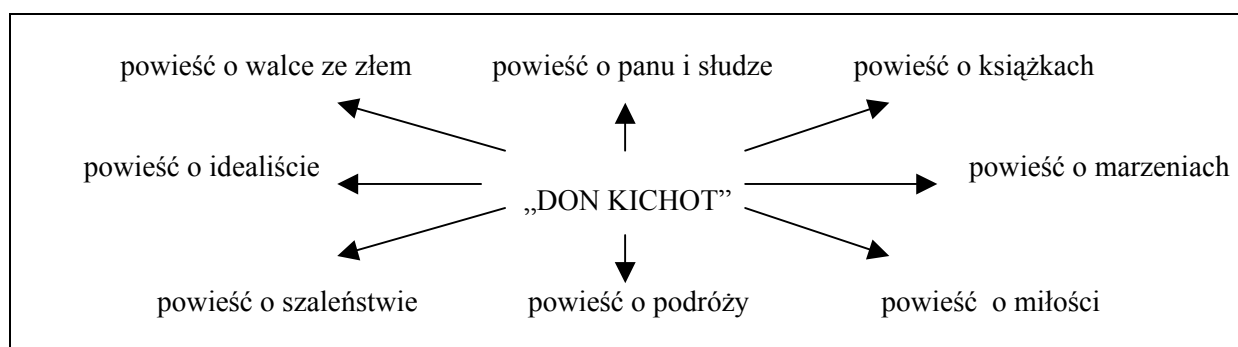
8. Podsumowanie tabeli wnioskami (np. postaci reprezentują swoje warstwy społeczne i przerastają je zarazem; stanowią kontrast i dopełnienie; ich skrajne charaktery znakomicie ukazują złożoność ludzkiej natury).

9. Pytanie do uczniów – Jakie znacie inne pary bohaterów literackich, które zestawiono na podobnej zasadzie?

np. Salomon i Marchoń, Sherlock Holmes i dr Watson, D'Artagnan i jego sługa. Skrzetuski i Rzędzian

10. Podsumowująca tabelę swobodna rozmowa z uczniami: Który ze sposobów odbierania świata jest bardziej trafny, dzięki któremu poznanie prawdy staje się bardziej osiągalne? (uczniowie starają się poprzeć swoje sądy konkretną argumentacją, odwołując się zarówno do tekstu Cervantesa, jak i do rzeczywistości pozaliterackiej).

11. Stworzenie kilku hipotez interpretacyjnych. (wspólne ustalenie z uczniami najciekawszych tematów i problemów powieści – pomysły uczniów nauczyciel zapisuje na tablicy).

12. Praca w grupach. Podzielenie uczniów na kilkusobowe grupy. Każda z grup przygotowuje krótki wykład przedstawiający powieść Cervantesa jako realizację jednego z przedstawionych na tablicy tematów.

13. Sprawozdanie z pracy uczniów.

14. Dyskusja z uczniami będąca refleksją na temat współczesnych problemów.

Tematy do dyskusji:

- Z jakich powodów ludzie uciekają czasem w świat fantazji?
- Jakie medium może w XXI wieku oddziaływać na człowieka podobnie jak romanse rycerskie na Don Kichota?
- Czy rzeczywistość wirtualna będzie w stanie uniemożliwić odróżnienie fikcji od rzeczywistości?
- Jakie cechy mają zmyślone światy, w które ucieka współczesny człowiek?

15. Zadanie dla uczniów: Odwołując się do treści powieści Cervantesa, stwórz samodzielnie definicje terminów *donkiszot* i *donkiszoteria* oraz wytłumacz zwrot *walczyć z wiatrakami*.

16. Sprawozdanie z pracy uczniów. Wybrani uczniowie czytają przygotowane przez siebie definicje (natrafniejsze zostają zapisane na tablicy).

Donkichot – szlachetny idealista nie liczący się z rzeczywistością, komiczny marzyciel i dziwak
Donkichoteria – wzbudzająca śmiech walka o nierealne cele
Walka z wiatrakami – walka z wrogami urojonymi lub nieosiągalnymi

17. Wykład nauczyciela na temat nowatorskich „pomysłów intertekstualnych” zastosowanych w powieści.

[np. przygody bohaterów romansów rycerskich wywodziły się zwykle z fikcyjnych zapisków kronikarskich, które urywały się w ważnym dla akcji momencie. Najczęściej szczęśliwy przypadek pozwalał odkryć w nowych źródłach dalszy ciąg rzekomo autentycznej historii. Cervantes posłużył się taką właśnie techniką odnajdujących się stopniowo materiałów historycznych. Opowieść o Don Kichocie już w pierwszym rozdziale występuje jako jedna z historii mających długą tradycję znaną z różnych sprzecznych wersji. W rozdziale II autor podkreśla trudności w ustaleniu kolejności przygód błędnego rycerza. Część I dzieła zamyka się zapowiedzią pojawienia się lepszego narratora. Czas realny, który upłynął między wydaniem dwóch części można ustalić na 10 lat, czas który upłynął w akcji utworu jest dużo krótszy. Sanczo oznajmia panu, że ukazała się książka opisująca ich przygody. Don Kichot stwierdza wówczas, że autorem książki musi być jakiś uczony czarnoksiężnik, który wszystko wie o niedawnych zdarzeniach i dodaje, że dzieło zyskałoby, gdyby jego autor nie wdawał się w szczegółowe opisy walk, a odtwarzał świat przeżyć bohaterów. Zarówno Don Kichot jak i Sacho Pansa krytykują dzieło Cervantesa, później jednak zwalczając powieść Avellaneda, zaczęli je wychwalać (gdy Cervantes pracował nad drugą częścią dzieła, doszła go wieść, że pojawiała się kontynuacja części I, napisana przez Avellaneda, pełna obelg przeciwko dziełu Cervantesa). Autor oryginalnego *Don Kichota* postanowił walczyć z nieznanym mu pisarzem wewnątrz świata przedstawionego. Wprowadził więc motyw falsyfikatu literackiego w strukturę samej powieści. Bohaterowie zaprzeczają plagiatowi i udowodnią, że jedynie oni z pierwszej części powieści są prawdziwi - do karczm, w której się zatrzymują przybywa szlachcic przedstawiony w powieści Avellanedy. Jego to wezmą na świadka i uzyskają formalne zeznanie przed sędzią, że po raz pierwszy się z nimi spotykają – oprac. na podstawie bibliografii].

18. Informacja o licznych nawiązaniach do dzieła Cervantesa (Norwid, Leśmian, Borges)

19. Interpretacja wiersza Bolesława Leśmiana *Don Kichot*.

Zmodyfikowana pogadanka. (nauczyciel pisze pytania dotyczące wiersza na tablicy):

- Gdzie przebywa Don Kichot?
- Jak wygląda miejsce, w którym się znajduje?
- Jak sądzisz, dlaczego Don Kichot „siedzi, dumając nad tym, że dumać nie warto”?
- Dlaczego bohater jest tak nieufny i unika kontaktów z Bogiem?
- Jakie znajdujesz dowody na to, że Don Kichot nie wierzy w sytuację, w której się znajduje?
- Jak rozumiesz zakończenie wiersza?
- Dlaczego Don Kichot „raz jeszcze umiera”? itp.

Zadanie domowe:

Napisz krótki tekst parodiujący fabułę wybranego utworu współczesnej literatury popularnej.

Komentarz metodyczny

Lekcja wymaga przygotowania nie tylko ze strony uczniów, ale i nauczyciela.

NAUCZYCIEL:

- 1) musi trafnie dobrać fragmenty dzieła, które uczniowie mają przedstawić (powinny być dość krótkie i dobrze ukazywać specyfikę głównych postaci dzieła);
- 2) musi przygotować materiały pomocnicze (rysunki i zdjęcia odbite na ksero lub foliogramy);
- 3) powinien sprawdzić dokładnie definicję przywoływanych na zajęciach pojęć, by uniknąć niejasności;
- 4) powinien przygotować odpowiednie pytania do dyskusji o świecie XXI w. (musi orientować się w mediach);
- 5) musi stworzyć odpowiednią atmosferę pracy, by uczniowie mogli w pełni uczestniczyć w kolejnych zadaniach;
- 6) powinien opracować system nagradzania za działania teatralne uczniów (oklaski uczniów, pochwały ze strony nauczyciela itp.)

*

Wykaz wykorzystanych fragmentów tekstów

„Pamiętajcie o ogrodach...”, A. Z. Makowiecki, A. Markowski, W. Paszyński, T. Wroczyński

Podręcznik cz. 1, s. 364–365

Antologia cz. 1, s. 177–188

B. Leśmian *Don Kichote*

Pomoce dydaktyczne

Don Kichot i Sancho Pansa (rycina)

Pomnik Don Kichota i Sancho Pansa na Plaza de Espana w Madrycie (zdjęcie)

G. Dore (drzeworyty o Don Kichocie)

H. Daumier (akwaforty i rysunki m.in. Don Kichot i zdechły osioł)

V. Bego, *Sen Don Kichota*

W. Hasior, *Don Kichot* (zdjęcie rzeźby)

Bibliografia

V. Nabokov, *Wykłady o Don Kichocie*, Warszawa 2001

U. Eco, *O literaturze*, Warszawa 2003, rozdz. „Pomiędzy La Manczą a Biblioteką Babel”

P. Dunin Waśowicz, *Widmowa biblioteka*, Warszawa 1997, s. 114, 161

J. J. Borges, *Fikeje*, Warszawa 2003, rozdz. „Pierre Menard, autor *Don Kichota*”

J. J. Borges, *Dalsze dociekania*, Warszawa 1999, rozdz. „Częściowe magie *Don Kichota*”

S. Wroński, *Problemy w literaturze*, Kraków 1996, rozdz. „Obrona ideału Don Kichota”

A. Z. Makowiecki, *Słownik postaci literackich*, Warszawa 2004 (hasła: *Don Kichote*, *Dulcynea z Toboso*, *Pansa Sancho*, *Carrasco*)

W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji*, Warszawa 1985, hasło: *Don Kichote*

KAROLINA MAKOWIECKA

I SPOŁECZNE LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE

UL. BEDNARSKA 2/4 WARSZAWA